

Investigating Object-Oblique Alternation in Persian Aktionsart

Vali Rezai¹, Zhaleh Makaremi²

1. Corresponding Author, Associate Professor, Department of Linguistics, Faculty of Foreign Languages, University of Isfahan, Isfahan, Iran. vali.rezai@fgn.ui.ac.ir

2. Post-doctoral Researcher, Department of Linguistics, Faculty of Foreign Languages, University of Isfahan, Isfahan, Iran. zh.makaremi@fgn.ui.ac.ir

Article Info

Article Type:
Research Article

Article History:

Received:
18, June, 2023

In Revised Form:
31, August, 2023

Accepted:
20, January, 2024

Published Online:
10, March, 2024

Abstract

Object alternations involve different realizations of arguments, and are represented in three forms, including locative alternation, dative shift, and object-oblique alternation. Objects in object-oblique alternation are expressed in two different structures without fundamental changes in meaning. The second participant, in a transitive predicate, is either stated in a direct object position or in a preposition construction. The present paper investigates object-oblique alternation in Persian Aktionsart, based on Role and Reference Grammar. The objective of this study is twofold; firstly, to determine the im/possibility of object-oblique alternation in different classes of verbs, and secondly, to specify various readings of this alternation in verb classes consisting of states, activities, achievements, and accomplishments. The data are extracted from Persian newspapers, websites, and daily conversations. Data analysis denotes that some state verbs, including cognition, emotion, and possession verbs can be represented in object-oblique alternation. The alternate forms of cognition and possession verbs, refer to the kind of object in question. Alternation in sub-classes of activity verbs, that is, performance and consumption verbs, display total-partial interpretation. The alternative forms of creation verbs in this class, in the case of having a non-resultative verb, denote the kind of objects in question. Directed perception verbs, regardless of the parameter of object individuation, are represented in object-oblique alternation. Some achievement verbs may also be used in this alternation. Accomplishment verbs are rarely used in object-oblique alternation, except in cases where depending on the context, total-partial interpretation is intended. Generally speaking, the predicates that undergo object-oblique alternation share some characteristics; they are mostly non-state ones, their subjects are mainly agentive, and the objects are mostly low or non-affected. Furthermore, the verbs, which are more prone to object-oblique alternation, are chiefly non-resultative, and do not lead to fundamental changes in the object.

Keywords: Object alternation, Object-oblique alternation, Aktionsart, Transitivity, Persian.

Cite this The Authors: Rezai, V., Makaremi, Zh: (2023-2024). Investigating Object-Oblique Alternation in Persian Aktionsart- Journal of Language Researches, No. 2, Vol.14, Autumn & Winter, Serial No. 27 - (55-77)- DOI: [10.22059/jolr.2023.354726.666825](https://doi.org/10.22059/jolr.2023.354726.666825)

Published by: University of Tehran Press

1. Introduction

Second participants in transitive predicates can be presented in different structures. Object alternations refer to different realizations of objects (Levin, 2006). An object in object-oblique alternation is represented either as a direct object or an oblique structure. For example, the second participant of the predicate ‘negâh kardan’ (to look at), is expressed either by a direct object ‘?ou râ negâh kardan’, or by a preposition structure ‘be ?ou negâh kardan’. Here, the predicate, ‘negâh kardan’ (to look at) is a state one, but it is accomplished volitionally, compared to the verb ‘didan’ (to see). The object is also non-affected. Some activity verbs, such as ‘xordan’ (to eat), undergo object-oblique alternation; in this case, a total-partial interpretation is intended. These examples indicate that object-oblique alternation may be applied to different verb classes. In this paper, we investigate object-oblique alternation in four classes of verbs defined by Vendler (1967). He classifies verbs into four main classes including states, activities, achievements, and accomplishments. Each class has its own sub-classes as well. The verbs in these classes may be transitive or intransitive. As object-oblique alternation occurs in transitive clauses, those predicates, which entail two participants and have referential objects, are considered in this study.

2. Methodology

To determine the possibility of object-oblique alternation in four classes of verbs, we gathered about 100 clauses, extracted from Persian newspapers, websites, and daily conversations. Each clause was then assigned to a specific verb class, introduced by Vendler (1967), including states, activities, achievements, and accomplishments classes. The alternations of these predicates were investigated to see whether the object-oblique alternation is possible or not. Furthermore, different readings of the alternate forms were specified.

3. Discussion and Conclusions

Object-oblique alternation occurs in transitive predicates; in this case, the second participant is represented in two structures. Verbs which undergo this alternation belong to different action types. A well-known classification of verbs is defined by Vendler (1967), who classifies verbs into states, activities, achievements, and accomplishments. These classes each include some sub-classes (Van Valin, 2005: 55). State verbs are homogenous and lack an inherent endpoint. Sub-classes of state verbs involve ‘cognition, emotion, possession, and perception’ verbs. The experiencers of these predicates are mainly non-agentive, and their undergoers are basically non-affected. High individuated objects are mainly râ-marked in these classes, and no alternation is predictable. In some cases, the alternations in the state emotion predicates, exhibit the kind of object in question. State perception verbs such as ‘didan’ (to see) and ‘šenidan’ (to hear) undergo no object-oblique alternation. As object-oblique alternation occurs in transitive clauses, the activity verbs, which have definite and referential objects, are investigated for this alternation. In this class, verbs with a resultative effect on objects, display no alternation, while predicates with low or non-affected objects are more prone to this alternation. Alternations of performance verbs, such as ‘xândan’ (to read), in this class, denote some total-partial interpretation. This point holds true for some consumption verbs, as ‘xordan’ (to eat) and ‘nošidan’ (to drink). Creation verbs in this class,

usually undergo no alternation, due to the fact that the object in this sub-class of action verbs is 'effected' rather than 'affected', that is, the object exists only by virtue of the activity indicated by the verb. In cases which creation verbs represent alternation, the kind of object in question is intended. Clauses containing directed perception verbs, such as 'negâh kardan' (to look at), and 'guš dadan' (to listen) undergo object-oblique alternation, regardless of the parameter of object individuation. Achievement verbs, such as 'bordan' (to win) and 'zadan' (to hit), show alternation. The alternation of the clause containing the verb 'češidan' (to taste) in this class refers to a partial interpretation. Alternation in accomplishment verbs mainly occurs in situations where a total-partial interpretation is intended, based on the context and semantic entailments of the verb. To put it in a nutshell, analysis data denotes that object-oblique alternation generally occurs in the predicates which have agentive subjects. Furthermore, the object is not affected totally, that is, predicates with a resultative effect on object do not participate in object-oblique alternation. This reveals that there is an indirect relationship between high transitivity and object-oblique alternation. That is, transitive predicates that impinge low effect on object, or have non-affected objects are more likely to undergo this alternation.

بررسی تناوب مفعول - موضوع حرف‌اضافه‌ای در طبقات نوع عمل

والی رضایی^۱، ژاله مکارمی^۲

vali.rezai@fgn.ui.ac.ir

Zh.makaremi@fgn.ui.ac.ir

۱. نویسنده مسئول، دانشیار گروه زبان‌شناسی، دانشکده زبان‌های خارجی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. رایانامه.

۲. پژوهشگر پسادکتری، گروه زبان‌شناسی، دانشکده زبان‌های خارجی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران. رایانامه.

چکیده

اطلاعات مقاله

بازنمایی مفعول به صورت‌های مختلف، «تناوب مفعولی» نام دارد که به سه صورت تناوب مکانی، تناوب مفعول صریح- غیرصریح و تناوب مفعول-موضوع حرف‌اضافه‌ای ظاهر می‌شود. مفعول در تناوب مفعول-موضوع حرف‌اضافه‌ای، بدون تغییر بنیادین در معنا، در دو ساخت متفاوت به کار می‌رود؛ مشارک دوم فعل گذرای دو ظرفیتی، در یک ساخت، در جایگاه مفعول مستقیم و در ساخت دیگر در جایگاه موضوع حرف‌اضافه‌ای قرار می‌گیرد. پژوهش حاضر، تناوب مفعول-موضوع حرف‌اضافه‌ای را در طبقات نوع عمل و در چارچوب دستور نقش و ارجاع مورد بررسی قرار می‌دهد. هدف پژوهش، تعیین امکان وقوع و خوانش این تناوب در طبقات نوع عمل، شامل طبقات افعال ایستا، کنشی، لحظه‌ای، پایا و زیرگروه‌های آنها است. داده‌های پژوهش، برگرفته از روزنامه‌ها، مکالمات روزمره و وب‌گاه‌های فارسی است. بررسی داده‌ها حاکی از آن است که برخی افعال ایستای دو موضوعی، مانند افعال شناختی، عاطفی و ملکی قابلیت کاربرد در تناوب مفعول-موضوع حرف‌اضافه‌ای را دارا هستند. گونه تناوبی در افعال ایستای عاطفی و ایستای ملکی به نوع مفعول اشاره می‌کند. افعال کنشی-اجرایی و کنشی-مصرفی در این تناوب، خوانش کلی-جزئی دارند. گونه تناوبی در افعال کنشی-ساختنی، با توجه به ماهیت مشارک دوم و در صورت غیر نتیجه‌ای بودن فعل، به نوع مفعول مورد نظر اشاره می‌کند. افعال کنشی-ادراکی-آگاهانه معمولاً در غالب بافت‌ها، بدون محدودیت در نوع مفعول، در تناوب مفعول-موضوع حرف‌اضافه‌ای کاربرد دارند. برخی افعال لحظه‌ای دو موضوعی نیز در این تناوب به کار می‌روند. افعال پایای دو موضوعی معمولاً در تناوب مفعول-موضوع حرف‌اضافه‌ای استفاده نمی‌شوند، به‌جز در مواردی که با توجه به بافت جمله و نوع کاربرد، خوانش کلی-جزئی مورد نظر باشد. به‌طور کلی، بررسی داده‌ها حاکی از آن است که افعال شرکت‌کننده در تناوب مفعول-موضوع حرف‌اضافه‌ای غالباً غیر ایستا و دارای فاعل کنشگر هستند و مفعول از نظر تأثیرپذیری در درجه پایین قرار دارد. علاوه بر این، افعالی که قابلیت تناوب مفعول-موضوع حرف‌اضافه‌ای را دارا هستند، جزء افعال غیر نتیجه‌ای هستند، به‌طوری‌که مفعول کاملاً تحت تأثیر رویداد فعل قرار نمی‌گیرد.

نوع مقاله:

علمی - پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۲/۱۱/۱۳

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۲/۰۱/۱۵

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۲/۰۳/۱۳

تاریخ انتشار:

۱۴۰۲/۱۲/۲۵

تناوب مفعولی، تناوب مفعول-موضوع حرف‌اضافه‌ای، نوع عمل، گذرایی، زبان فارسی.

واژه‌های کلیدی:

استناد: رضایی، والی؛ مکارمی، ژاله، (۱۴۰۲). بررسی تناوب مفعول-موضوع حرف‌اضافه‌ای در طبقات نوع عمل: پژوهش‌های زبانی، سال ۱۴، شماره ۲، پاییز و زمستان، شماره پیاپی ۲۷، (۵۵-۷۷).
DOI: 10.22059/johr.2023.354726.666825.

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.

۱. مقدمه

تناوب به جفت‌جملاتی با ساختارهایی کمابیش متفاوت، ولی معنای یکسان گفته می‌شود. بازنمایی‌های متفاوت مفعول نیز «تناوب مفعولی» نام دارد (لوین^۱، ۲۰۰۶). گونه‌ای از تناوب مفعولی به نام تناوب مفعول-موضوع حرفاضافه‌ای^۲ در بندهای حاوی فعل گذرا مشاهده می‌شود. به عقیدهٔ لپولا^۳ و دیگران (۲۰۱۱)، گذرایی پدیده‌ای جهانی است و دیگر ساخت‌های زبانی نیز به‌گونه‌ای با گذرایی در ارتباط هستند. هاپر و تامسون^۴ (۱۹۸۰) عوامل ده‌گانه‌ای برای گذرایی عنوان کرده‌اند که عبارت‌اند از: مشارکت-کنندگان^۵، عمل فعل^۶، نمود^۷، لحظه‌ای بودن^۸، ارادی بودن^۹، مثبت بودن^{۱۰}، وجه^{۱۱}، کنشگری^{۱۲}، تأثیرپذیری^{۱۳} و فردیت^{۱۴} مفعول. برخی از این مؤلفه‌های گذرایی همچون فردیت، تأثیرپذیری و نمود در تناوب‌های مفعولی نیز نقش دارند (قانع، ۱۳۹۸). در تناوب مفعول-موضوع حرفاضافه‌ای، بدون تغییر معنا، ساختار نحوی دوگانه‌ای برای یک فعل در نظر گرفته می‌شود؛ به‌گونه‌ای که موضوع در یک بازنمایی به‌صورت مفعول مستقیم و در گونهٔ دیگر به‌صورت موضوع حرفاضافه‌ای نمایش داده می‌شود (لوین، ۱۹۹۳؛ بیورز^{۱۵}، ۲۰۰۶). به‌عنوان مثال، در (الف.۱)، دومین فرانش، به‌عنوان موضوع اصلی رویداد، در جایگاه مفعول مستقیم قرار گرفته است. تناوب این جمله به‌صورت (ب.۱) در زبان فارسی به کار می‌رود که در آن، غیر فرانش «مادرم» در جایگاه موضوع حرفاضافه‌ای قرار دارد. تحقق رویداد «نگاه کردن» معمولاً به اختیار و ارادهٔ مشارک اول صورت می‌گیرد و نوع عمل^{۱۶} این فعل، کنشی و از افعال ادراکی- آگاهانه است.

1. Levin
2. object-oblique alternation
3. Lapolla
4. Hopper and Thompson
5. participants
6. kinesis
7. aspect
8. punctuality
9. volitionality
10. affirmation
11. mood
12. agency
13. affectedness
14. individuation
15. Beavers
16. Aktionsart

(۱) الف. مادرم را نگاه کردم.

ب. به مادرم نگاه کردم.

تناوب مطرح‌شده در جمله (۱)، تناوب گذرایی یا تناوب مفعول- موضوع حرف‌اضافه‌ای است که گذرایی فعل در آن دستخوش تغییر می‌شود. به عبارت دیگر، یک صورت از تناوب، ساخت گذرا و دو مشارکی است که با اعمال این تناوب به ساختی ناگذرا تبدیل می‌شود. در نمونه (۲) فعل کنشی «خوردن» که تحقق آن مستلزم صرف انرژی و حرکت فیزیکی است، دارای دو مشارک است. مشارک دوم در جمله (۲.الف)، فرا نقشی است که در جایگاه موضوع حرف‌اضافه‌ای، تظاهر یافته است؛ با این تفاوت که تأثیرپذیری مفعول در جمله (۲.الف) بیشتر از (۲.ب) است و این‌گونه استنباط می‌شود که در جمله اول، تمام پیتزا و در جمله دوم بخشی از آن مصرف شده است. هرچند ممکن است در بافت کاربردی، جمله (۲.الف) نیز خوانش جزئی داشته باشد.

(۲) الف. پیتزا را خوردم.

ب. از پیتزا خوردم.

جملات (۱) و (۲) نمونه‌ای از جملاتی هستند که با داشتن طبقه فعلی متفاوت در تناوب مفعول-موضوع حرف‌اضافه‌ای شرکت می‌کنند. این مقاله به بررسی تناوب مفعول-موضوع حرف‌اضافه‌ای در چهار طبقه اصلی افعال و زیرگروه‌های آن می‌پردازد با این هدف که مشخص شود این تناوب در کدام طبقه یا طبقاتی از نوع عمل تجلی می‌یابد و در این صورت، چه خوانش یا خوانش‌هایی را به دنبال دارد.

پژوهش حاضر به شیوه توصیفی-تحلیلی صورت گرفته است. داده‌های پژوهش برگرفته از روزنامه‌ها، وب‌گاه‌ها و مکالمات روزمره است. حدود صد داده از منابع مذکور گردآوری و ابتدا طبقه نوع عمل برای هر یک از آنها مشخص شد؛ سپس امکان تناوب مفعول-موضوع حرف‌اضافه‌ای در داده‌ها مورد بررسی قرار گرفت. در برخی موارد نیز در صورت لزوم، از شمّ زبانی نویسندگان و همچنین از داده‌های آزمایشی استفاده شده است.

این مطالعه در چهار بخش ارائه شده است. بعد از مقدمه و در بخش دوم، مبانی نظری پژوهش آمده است. در بخش سوم، ضمن مرور دیدگاه‌های مختلف در تبیین تناوب مفعول-موضوع حرف‌اضافه‌ای، به مطالعات صورت گرفته در این حوزه پرداخته

شده است. در بخش چهارم، داده‌ها از منظر تناوب مفعول-موضوع حرفاضافه‌ای در طبقات نوع عمل بررسی شده است و بخش پنجم نیز نتایج و یافته‌های پژوهش را دربردارد.

۲. مبانی نظری

نظریه نقش و ارجاع، نظریه‌ای نقش‌گراست که توسط ون‌ولین و فولی^۱ (۱۹۸۰) در اوایل دهه هشتاد میلادی مطرح شد. هر پاره‌گفتار در این نظریه دارای سه بازنمود نحوی، معنایی و کاربردشناختی است که با یکدیگر در ارتباط و تعامل هستند. قواعد «الگوریتم پیوندی»^۲ نیز ارتباط بازنمودهای نحوی و معنایی را بر عهده دارد که عوامل گفتمانی و کاربردشناختی در آن دخیل هستند. دستور نقش و ارجاع برای توصیف فعل از نظام طبقه‌بندی نوع عمل که اولین بار وندلر^۳ (۱۹۶۷) آن را مطرح کرد، استفاده می‌کند. به طور کلی در جهان خارج، چهار نوع وضعیت امر^۴ وجود دارد که عبارت‌اند از موقعیت، رویداد، فرایند و کنش (ون‌ولین و لپولا، ۱۹۹۷: ۸۳). موقعیت‌ها، ثابت و غیر پویا هستند. رویدادها، به‌طور لحظه‌ای روی می‌دهند. فرایندها در گستره زمان دچار تغییر می‌شوند و کنش‌ها به حالت پویای امور اشاره می‌کنند که مشارکت‌کننده (گان) به واسطه آن، فعالیت یا کنشی را به انجام می‌رسانند. موقعیت‌ها و کنش‌ها، فاقد نقطه پایان ذاتی^۵ هستند، ولی رویدادها و فرایندها نقطه پایان دارند. وندلر (۱۹۶۷) بر اساس این چهار وضعیت امر، افعال را به چهار طبقه ایستا، کنشی، لحظه‌ای و پایا تقسیم کرد. طبقه دیگری، به نام کنشی-پایا^۶ نیز، توسط ون‌ولین و لپولا (۱۹۹۷)، به این طبقات چهارگانه افزوده شد. افعال ایستا، موقعیت‌هایی ناکرآنمند^۷ هستند که به فعالیت یا کنش فیزیکی دلالت نمی‌کنند و معمولاً برای بیان وضعیت، ویژگی، موقعیت مکانی و یا احساسات درونی استفاده می‌شوند؛ آغاز و پایان عمل در این افعال، اهمیت چندانی ندارد. افعال ایستا تا زمانی که شرایط برای تغییر آنها ایجاد نشود، به‌صورت همگن ادامه پیدا می‌کنند. به عقیده رضایی (۱۳۹۱)، هرچند بسیاری از افعال ایستا، دو ظرفیتی هستند، مفعول آنها، مفعول واقعی تلقی نمی‌شود و از این رو بسیاری از این افعال نمی-

1. Van valin and Foley
2. linking algorithms
3. Vendler
4. states of affair
5. inherent terminal point
6. active accomplishment
7. atelic

توانند در ساختِ مجهول استفاده شوند. افعال کنشی به موقعیت‌های پویا اشاره می‌کنند و مانند افعال ایستا، از نظر زمانی، ناکرانمند هستند. این افعال برای تحقق یافتن، نیازمند گذر از مراحل هستند که تحقق هر مرحله نیز به گذشتِ زمان نیاز دارد. افعال لحظه‌ای به تغییرات لحظه‌ای فعل دلالت دارند و باعث ایجاد موقعیتِ جدیدی می‌شوند. این افعال، فاقدِ تداوم و دارای نقطهٔ پایان ذاتی هستند. پیوی^۱ (۲۰۱۰: ۹۸) افعال پایا را شبیه افعال لحظه‌ای می‌داند، با این تفاوت که در مدتِ زمانِ بیشتری انجام می‌گیرند. افعال پایا نشان‌دهندهٔ تغییراتِ تداومی فعل در گذر زمان هستند و مانند افعال لحظه‌ای، نقطهٔ پایان ذاتی دارند. افعال کنشی - پایا، برخلاف افعال کنشی، دارای نقطهٔ پایان هستند و در واقع، افعال کنشی با زمان محدود را شامل می‌شوند. نمایش گونه‌های نوع عمل در دستور نقش و ارجاع از طریق تجزیهٔ واژگانی^۲ که توسط دوتی^۳ (۱۹۷۹) مطرح شد، صورت می‌گیرد. در این روش، افعال ایستا و کنشی، طبقه‌های اصلی در نظر گرفته و سایر طبقات فعلی از آنها مشتق می‌شود.

طبقات چهارگانهٔ نوع عمل هرکدام به زیر طبقات دیگری تقسیم می‌شوند (ون‌ولین، ۲۰۰۵). افعال ایستا، دو گروه افعال ایستای تک‌موضوعی و دو موضوعی را دربرمی‌گیرند. افعال ایستای تک‌موضوعی، افعال ایستای وجودی^۴ هستند و افعالی که به «بودن» و «وجود داشتن» دلالت دارند را شامل می‌شوند. افعال ایستای دو موضوعی به چهار گروه عمده تقسیم می‌شوند که عبارت‌اند از افعال شناختی^۵، عاطفی^۶، ملکی^۷ و ادراکی^۸. افعالی مانند «فکر کردن»، «دوست‌نداشتن»، «داشتن» و «دیدن» به ترتیب، نمونه‌هایی از افعال ایستای دو موضوعی مذکور هستند. افعال کنشی در دو گروه افعال کنشی تک-موضوعی و دو موضوعی قرار می‌گیرند. افعال کنشی تک‌موضوعی عبارت‌اند از افعال کنشی-حرکتی^۹ مانند «دویدن» و «پیاپی روی کردن» و افعال کنشی دو موضوعی، افعال اجرایی^{۱۰}، مصرفی^۱، ساختنی^۲ و افعال ادراکی آگاهانه^۳ را دربرمی‌گیرند. تحقق افعال

1. Pavey
2. lexical decomposition
3. Dowty
4. existence
5. cognition
6. emotion
7. possession
8. perception
9. motion
10. performance

کنشی-اجرائی، مانند «گفتن، خواندن و اعلام کردن»، مستلزم بیان و گفتار است. افعال کنشی-مصرفی، افعالی مانند «خوردن و نوشیدن» را شامل می‌شوند. در افعال کنشی-ساختنی، مانند «ساختن، پختن و نوشتن»، با استفاده از مواد و مقدمات اولیه، محصول یا ایده‌ای خلق می‌شود. افعال کنشی-ادراکی آگاهانه نیز به افعالی چون «نگاه کردن و گوش دادن» اشاره می‌کند که باراده و اختیار مشارک اول تحقق می‌یابند. افعال لحظه-ای در دو زیرگروه افعال لحظه‌ای-نقطه‌اوجی^۴ و افعال لحظه‌ای-رویدادی^۵ قرار می‌گیرند. تحقق افعال لحظه‌ای-نقطه‌اوجی، مستلزم یک مقدمه است؛ به‌عنوان مثال، برای تحقق فعل «رسیدن» باید مسیری طی شود، درحالی‌که برای تحقق افعال لحظه‌ای-رویدادی، مانند «افتادن»، چنین مقدمه‌ای ضروری نیست. افعال پایا، به عقیده کریفکا (۱۹۸۹)، دارای دو زیررویداد فرایند و انتقال هستند. در زیررویداد فرایند، موضوع متأثر، درگیر تغییر تدریجی است و سپس به زیررویداد انتقال وارد می‌شود. افعال پایا، دو زیرگروه همگن و ناهمگن دارند. زیررویداد فرایند در افعال پایای همگن، مانند «ذوب شدن» و «یخ زدن»، برخلاف افعال پایای ناهمگن، به‌صورت یکنواخت انجام می‌گیرد.

اساس نظریه معنایی در دستور نقش و ارجاع، بر عهده فرانش‌های معنایی است که ون‌ولین و فولی (۱۹۸۰) مطرح کردند. این فرانش‌ها، به‌عنوان رابط ساخت منطقی و بازنمایی نحوی، دو فرانش اثرگذار^۶ و اثرپذیر را در بر می‌گیرند که هر یک می‌توانند چندین نقش معنایی در برداشته باشند (ون‌ولین، ۱۹۹۶). تعامل اولیه بین معناسناسی و نحو از طریق سلسله‌مراتب اثرگذار-اثرپذیر صورت می‌گیرد. این سلسله‌مراتب، رابطه بین بازنمایی نحوی و معنایی و همچنین تعامل عوامل کاربردشناختی-کلامی را نشان می‌دهد.

در تناوب مفعول-موضوع حرف اضافه‌ای، مشارک دوم فعل دو ظرفیتی در یک‌گونه تناوب، در جایگاه مفعول مستقیم و در تناوب دیگر در نقش موضوع حرف اضافه ظاهر می‌شود. افعالی که در این نوع تناوب شرکت می‌کنند، دارای نوع عمل متفاوتی هستند و

1. consumption
2. creation
3. directed perception
4. culmination
5. happening
6. actor

مفعول نیز درجات مختلفی از تأثیرپذیری را متحمل می‌شود. در بخش بعد به برخی مطالعات صورت گرفته در این حوزه اشاره شده است.

۳. پیشینه

در چند دهه اخیر، توجی‌هات مختلفی برای تناوب موضوعی مطرح شده است. در دهه ۱۹۶۰ تحلیل‌های گشتاری برای برخی تناوب‌های موضوعی عنوان شد که در آن یک گونه را گونه اصلی در نظر می‌گرفتند و گونه دیگر طی گشتار از گونه اصلی تولید می‌شد (فیلمور^۱، ۱۹۶۵). با گسترش واژگان‌گرایی در اوایل دهه ۱۹۷۰، توجی‌هات غیر گشتاری برای تناوب موضوعی غالب شد و دو گونه تناوب به واسطه یک قاعده واژگانی مرتبط می‌شدند (لوین، ۲۰۱۵). اولین تلاش‌ها برای نشان دادن تأثیر معنای فعل بر رفتار نحوی آنها در زبان انگلیسی، توسط لوین (۱۹۹۳) صورت گرفت. به عقیده وی، افعالی که مؤلفه‌های معنایی یکسانی دارند، رفتارهای نحوی مشابهی نیز از خود نشان می‌دهند و ویژگی‌های نحوی فعل، توسط ویژگی‌های معنایی آن مشخص می‌شود. موضوع تناوب و انواع آن در زبان فارسی نیز در پژوهش‌های متعددی مورد بررسی قرار گرفته است.

روشن (۱۳۷۷) با توجه به مؤلفه‌های معنایی به بررسی ساختار معنایی واحدهای واژگانی و ارتباط این ساختارها با ویژگی‌های نحوی پرداخته است. وی با بررسی تناوب‌های معرفی‌شده توسط لوین (۱۹۹۳)، تناوب‌های مکانی را بررسی و آنها را به دو گروه «گذاشتنی» و «برداشتنی» و هر یک را به دو گروه «تناوبی» و «غیر تناوبی» تقسیم کرده است.

نجفی پازوکی (۱۳۹۰) با بررسی ارتباط مشخصه‌های معنایی نمود فعل با عملکرد افعال گذرا، تجلی افعال ایستا^۲ را با «را» می‌داند، اما افعال کنشی، لحظه‌ای^۳ و پایا^۴ می‌توانند با «را» یا بدون آن به کار روند.^(۱) به عقیده وی، مفعول افعال پایا و کنشی، به دلیل مشخصه مشترک مرحله‌ای بودن، هم با «را» و هم بدون «را» به کار می‌روند. علاوه بر این، هرچند انتظار می‌رود افعال لحظه‌ای و پایا، با توجه به مشخصه مشترک غایی بودن، رفتار مشابهی داشته باشند، رفتار برخی از افعال لحظه‌ای شبیه افعال ایستا است. در این پژوهش، مفعول برخی افعال ایستا نیز الزاماً همراه با «را» عنوان شده است.

1. Fillmore
2. states
3. achievements
4. accomplishments

طیب‌زاده (۱۳۹۵) در بخشی از مقاله خود به تناوب مفعول-موضوع حرف‌اضافه‌ای تحت عنوان تناوب گرایشی^۱ اشاره کرده است که در آن متمم مستقیم در گونه گذرا به متمم حرف‌اضافه‌ای تبدیل می‌شود. وی صرفاً از دو فعل «آب‌دادن» و «زدن» در این گونه تناوبی نام برده است.

قانع (۱۳۹۸) با بررسی تناوب مفعولی در زبان فارسی و در چارچوب دستور نقش و ارجاع، هدف خود را توصیف و تبیین تناوب مفعولی، تعیین عوامل مؤثر بر آن و بررسی امکان وجود تمایزهای معنایی یا کاربردشناختی بین دو صورت حاصل عنوان کرده است. به عقیده وی، تناوب مکانی و تناوب مفعول صریح-غیرصریح، به واسطه انتخاب بی‌نشان و نشان‌دار اثرپذیر^۲، قابل توضیح است، ولی در تناوب مفعول- موضوع حرف‌اضافه‌ای، انتخاب بین موضوع فرانشی اثرپذیر و موضوع غیر فرانشی صورت می‌گیرد؛ در واقع، تناوبی بودن یک فعل به این معناست که فعل از بیش از یک پیوند معناشناسی و نحو برخوردار است.

قیاسوند (۱۳۹۹) به بررسی انواع تناوب‌های مفعول قابل‌درک در افعال فارسی پرداخته است. وی با بررسی تناوب گذرایی لوین (۱۹۹۳)، تناوب مفعول قابل‌درک را به هشت طبقه تقسیم کرده است که عبارت‌اند از تناوب مفعول نامشخص، تناوب مفعول عضو بدن قابل‌درک، تناوب مفعول انعکاسی قابل‌درک، تناوب مفعول دو سوئی قابل‌درک، تناوب مفعول افتان اختیاری، تناوب ویژگی خاص، تناوب مفعول مستقیم در مقام راه و تناوب امر تجویزی. به این ترتیب با توجه به آنچه اشاره شد، در بیشتر پژوهش‌های صورت گرفته در این حوزه، غالباً انواع تناوب، طبقه‌بندی افعال بر اساس نوع تناوب و یا بررسی متغیرهای دخیل در تناوب مدنظر بوده و پژوهش منحصری از نظر نوع عمل صورت نگرفته است. بخش چهارم مقاله با بررسی تناوب مفعول- موضوع حرف‌اضافه‌ای در طبقات نوع عمل در تلاش برای یافتن پاسخ به این پرسش است که تناوب مفعول- موضوع حرف‌اضافه‌ای در کدام طبقه یا طبقات نوع عمل بروز پیدا می‌کند و در این صورت چه خوانشی به دنبال دارد.

۴. تحلیل داده‌ها

در این بخش تناوب مفعول- موضوع حرف‌اضافه‌ای در چهار طبقه اصلی، شامل افعال ایستا، کنشی، لحظه‌ای و پایا مورد بررسی قرار می‌گیرد.

1. conative
2. undergoer

۴-۱. افعال ایستا

افعال ایستا، دارای ساختاری همگن و فاقد مراحل انجام و نقطه پایان ذاتی هستند و به انواع افعال وجودی، شناختی، عاطفی، ملکی و ادراکی تقسیم می‌شوند. افعال ایستای وجودی، به وجود یک ویژگی، حالت یا مشخصه در موضوع درونی فعل اشاره می‌کنند. این دسته از افعال ایستا، مانند جملات (۳-۶)، تک‌موضوعی، فاقد مشارک دوم و دارای فاعل غیرکنشگر هستند و تناوب مفعول-موضوع حرف‌اضافه‌ای در بندهای حاوی این افعال صورت نمی‌گیرد.

(۳). علی بیست ساله است.

(۴). دوستم، مهربان است.

(۵). هوا گرم بود.

(۶). او مهندس معمار است.

افعال ایستای شناختی، به باورهای ذهنی، درک و شناخت مسائل مرتبط هستند. در این دسته از افعال، فاعل فاقد کنشگری است و تأثیر یا تغییر فیزیکی در مشارک دوم و یا انتقال انرژی به آن مطرح نیست. در جمله (۷.الف)، اهمیت آنچه فاعل از آن آگاهی دارد، برجسته است و موضوع دوم فعل شناختی «دانستن» به صورت مفعول مستقیم استفاده شده است و کاربرد آن با گونه تناوبی موضوع حرف‌اضافه، در جمله (۷.ب)، غیردستوری است.

(۷) الف. من این موضوع را می‌دانم.

ب. *من از این موضوع می‌دانم.

مفعول در جمله (۸.الف) جاندار، معرفه و مفرد است و به صورت نشان‌دار استفاده شده است. مفعول در این جمله تحت تأثیر رویداد فعل قرار نمی‌گیرد و فاقد تأثیرپذیری است. محمول جمله نیز فاقد کرانمندی است. فردیت بالای مفعول، کاربرد نشان‌دار مفعول را الزامی کرده است و تناوب آن، جمله (۸.ب)، غیردستوری است.

(۸) الف. من بازیگر معروف این فیلم را می‌شناسم.

ب. *من از بازیگر معروف این فیلم می‌شناسم.

در جمله (۹.الف) مفعول به صورت نشان‌دار استفاده شده است و نگرش فاعل تجربه-گر را در مورد رویداد موردنظر نشان می‌دهد. مشارک دوم در این جمله، موضوعی انتزاعی است که با فردیت پایین، تحت تأثیر رویداد فعل قرار نمی‌گیرد؛ ولی به دلیل

اهمیت داشتن برای فاعل، به صورت نشان‌دار استفاده شده است. گونه تناوبی آن در (۹.ب) نیز به همین مفهوم اشاره می‌کند. فعل «باور داشتن» با هر دو گونه مفعول مستقیم و موضوع حرف اضافه‌ای قابل استفاده است.

(۹) الف. بازیکنان صعود را باور داشتند.

ب. بازیکنان به صعود باور داشتند.

افعال ایستای عاطفی، مانند «دوست داشتن»، به نگرش احساسی تجربه‌گر نسبت به موضوع دوم فعل اشاره می‌کنند. فاعل در جمله (۱۰.الف)، غیرکنشگر است و معرفه و مفرد بودن مشارک دوم، به فردیت بالای مفعول اشاره دارد و در نتیجه، مفعول به صورت نشان‌دار استفاده شده است؛ گونه تناوبی آن به صورت موضوع حرف اضافه‌ای، (جمله ۱۰.ب)، غیردستوری است.

(۱۰) الف. من مادرم را دوست دارم.

ب. *من از مادرم دوست دارم.

در صورتی که مشارک دوم، غیر جاندار، مشخص و مفرد/جمع باشد، مانند جمله (۱۱.الف)، گونه تناوبی موضوع حرف اضافه‌ای، جمله (۱۱.ب)، نیز استفاده می‌شود. در این حالت، خوانش نوعی مفعول مدنظر است.

(۱۱) الف. این غذا (ها) ی سنتی را دوست دارم.

ب. از این غذا (ها) ی سنتی دوست دارم.

در افعال ایستای ملکی، در صورتی که مشارک دوم، اسم ارجاعی خاص باشد، مانند جمله (۱۲.الف)، تناوب مفعول - موضوع حرف اضافه‌ای به نوع مفعول مورد نظر اشاره می‌کند، مانند آنچه در جمله (۱۲.ب) آمده است. در واقع، در این جمله، نه صرفاً کتاب‌های مورد اشاره، بلکه نسخه‌هایی از کتاب‌های مذکور مدنظر است.

(۱۲) الف. پدرم این کتاب‌های قدیمی را دارد.

ب. پدرم از این کتاب‌های قدیمی دارد.

در صورتی که تأکید بر روی مفعول مشخص و ارجاعی باشد، مفعول، صرفاً به صورت نشان‌دار استفاده می‌شود. در جمله (۱۳.الف)، توجه گوینده به داشتن یک فرزند معطوف است و در نتیجه فعل به صورت تناوبی استفاده نمی‌شود و گونه دستوری متناوب، جمله (۱۳.ب)، غیردستوری است.

(۱۳) الف. او همین یک دختر را دارد.

ب. *او از همین یک دختر دارد.

افعال ایستای ادراکی مانند «شنیدن» در جمله (۱۴.الف)، دال بر رویدادی است که معمولاً به صورت غیرارادی و با کنشگری پایین صورت می‌پذیرد. تناوب این فعل با حرف اضافه «به» در جمله (۱۴.ب) ساختی غیردستوری است. لازم به ذکر است که کاربرد حرف اضافه «از» در این جمله، به ساختی دستوری منجر می‌شود، ولی جمله حاصل، از نظر ساخت رویدادی، متفاوت از گونه (۱۴.الف) است و در واقع، نوعی گواه‌نمایی^۱ را بیان می‌کند.

(۱۴) الف. اخبار ساعت دو را شنیدم.

ب. *به/از اخبار ساعت دو شنیدم.

با توجه به داده‌ها، از میان افعال ایستای دو موضوعی، برخی زیرگروه‌ها مانند فعل شناختی «فکر کردن» و فعل عاطفی «علاقه داشتن»، صرفاً با موضوع حرف اضافه‌ای به کار می‌روند. برخی افعال ایستای دو موضوعی مانند فعل شناختی «باور داشتن» در هر دو گونه تناوب قابل استفاده هستند. مفعول در این طبقه از افعال، فاقد تأثیرپذیری است. در مورد افعال ایستای ملکی نیز، گونه تناوبی با موضوع حرف اضافه‌ای، به نوع مفعول مورد اشاره دلالت می‌کند؛ در صورتی که مفعول فردیت بالایی داشته باشد، صرفاً به صورت نشان‌دار استفاده می‌شود و فاقد گونه تناوبی است.

۲-۴. افعال کنشی

تحقق افعال کنشی مستلزم صرف انرژی و فعالیت فیزیکی است. این افعال، فاقد نمود پایانی و دارای مراحل هستند که تحقق آن به گذر زمان نیاز دارد. افعال کنشی، دو گروه کلی افعال تک‌موضوعی و دو موضوعی را در برمی‌گیرند. افعال کنشی تک‌موضوعی، فاقد موضوع دوم هستند و در نتیجه، تناوبی در جملات حاوی این افعال صورت نمی‌گیرد. جملات (۱۷-۱۵) تک‌موضوعی و جزء افعال کنشی- حرکتی هستند. از آنجا که این افعال، صرفاً دارای یک موضوع درونی هستند، تناوب مفعول-موضوع حرف اضافه‌ای در جملات حاوی این محمول‌ها قابل بررسی نیست.

(۱۵). بچه‌ها دویدند.

(۱۶). علی امروز پیاده‌روی کرد.

(۱۷). دارد راه می‌رود.

افعال کنشی دو موضوعی و زیرگروه‌های آن، در صورتی که دارای مفعول ارجاعی و مشخص باشند، در گروه افعال کنشی-پایا قرار می‌گیرند.^(۳) مفعول در این طبقه از افعال می‌تواند درجات مختلفی از تأثیرپذیری را در برداشته باشد. برخی افعال کنشی-حرکتی، دو موضوعی هستند و از آنجاکه بعد از تحقق فعل، موقعیتی جدید و متفاوت ایجاد می‌کنند، افعال نتیجه‌ای^۱ نامیده می‌شوند. جمله (الف.۱۸) حاوی فعل کنشی-حرکتی «کشتن» با نتیجه نابودی و یا از بین رفتن ماهیت اصلی کنش‌پذیر است. کنشگری فاعل و همچنین تأثیرپذیری مفعول در این جمله بالاست و به همین دلیل، مفعول صرفاً به صورت نشان‌دار استفاده شده است و تناوب آن، در نمونه (ب.۱۸)، غیردستوری است.

(۱۸) الف. چوپان، گرگ را کشت.

ب. *چوپان از گرگ کشت.

لازم به ذکر است هرچند میزان گذرایی در جمله (الف.۱۸)، با توجه به مؤلفه‌هایی چون فعل کنشی، کنشگری فاعل، نمود تام، تأثیرپذیری و فردیت مفعول، در رده بالایی قرار دارد، ولی این بند در تناوب مفعول-موضوع حرف‌اضافه‌ای شرکت نمی‌کند. این نکته در مورد سایر افعال کنشی-حرکتی که به موقعیت نتیجه‌ای منجر می‌شوند، از جمله «شکستن، منفجر کردن، نابود کردن، خراب کردن و اعدام کردن»، نیز صادق است. مفعول این افعال به دلیل درجه بالای تأثیرپذیری که به واسطه رویداد فعل متحمل و در نتیجه ماهیت یا ساختار درونی‌شان دچار تغییر می‌شود، صرفاً به صورت نشان‌دار استفاده می‌شوند.

افعال کنشی دو موضوعی در چهار زیرگروه افعال اجرایی، مصرفی، ساختنی و ادراکی-آگاهانه قرار می‌گیرند. افعال کنشی-اجرایی، مانند «خواندن»، در صورتی که مفعول غیر ارجاعی داشته باشند، در تناوب شرکت نمی‌کنند. فعل در جمله (۱۹)، کنشی-اجرایی و مفعول آن، غیر ارجاعی و فاقد فردیت است. تناوب مفعول-موضوع حرف‌اضافه‌ای در این جمله تظاهر پیدا نمی‌کند.

(۱۹) کتاب خواندم.^(۳)

فعل کنشی-اجرایی «خواندن» در جمله (الف.۲۰)، دارای مفعول ارجاعی با فردیت بالا است؛ در این جمله، کنشگری فاعل و تأثیرپذیری مفعول در درجه پایینی قرار دارد.

کاربرد موضوع دوم فعل در جایگاه مفعول مستقیم، به خوانش کلی اشاره می‌کند. گونه تناوبی این جمله در (۲۰.ب)، دال بر خوانش جزئی است؛ با این مفهوم که کنشگر، بخشی از آثار چارلز دیکنز را مطالعه کرده است. لازم به ذکر است که خوانش کلی - جزئی اولین بار توسط اندرسون^۱ (۱۹۷۱) مطرح شد؛ با این مفهوم که بازنمایی موضوع به صورت گروه اسمی نشان‌دار، حاکی از آن است که موضوع به طور کامل تحت تأثیر رویداد فعل واقع شده، در صورتی که بازنمایی موضوع به صورت مفعول حرف‌افزای، نشان‌دهنده تأثیرپذیری کمتر موضوع از رویداد فعل است.

(۲۰) الف. رمان‌های چارلز دیکنز را خوانده‌ام.

ب. از رمان‌های چارلز دیکنز خوانده‌ام.

خوانش کلی - جزئی در مورد افعال کنشی - مصرفی نیز صادق است.^(۴) در این افعال، کاربرد مشارک دوم در جایگاه مفعول مستقیم به خوانش کلی موضوع دوم اشاره می‌کند، مانند جمله (۲۱.الف)، درحالی‌که کاربرد آن در جایگاه موضوع حرف‌افزای، در جمله (۲۱.ب)، خوانش جزئی به دنبال دارد. تأثیرپذیری مفعول در جمله (۲۱.الف) نیز بیشتر از (۲۱.ب) است.

(۲۱) الف. پیتزا را خوردم.

ب. از پیتزا خوردم.

به این ترتیب در جمله (۲۲.الف) نیز خوانش کلی مد نظر است، در صورتی‌که در جمله

(۲۲.ب) خوانش جزئی استنباط می‌شود.

(۲۲) الف. نوشیدنی را میل کرد.

ب. از نوشیدنی میل کرد.

موضوع دوم افعال کنشی - ساختنی، بعد از تحقق فعل موجودیت پیدا می‌کند. در این افعال، هرچند فاعل، کنشگری بالایی دارد، ولی به دلیل موجودیت یافتن مفعول بعد از تحقق رویداد فعل، تأثیرپذیری مفعول مطرح نیست.^(۵) در این صورت، تناوب مفعول - موضوع حرف‌افزای در بند حاوی فعل کنشی - ساختنی قابل اعمال نیست. به عنوان مثال، در جمله (۲۳.الف) موضوع دوم، یعنی «خانه» بعد از تحقق فعل «ساختن»، توسط کنشگر موجودیت پیدا می‌کند و در نتیجه، گونه تناوبی آن در (۲۳.ب) قابل قبول نیست.

(۲۳) الف. علی خانه‌اش را ساخت.

ب. *علی از خانه‌اش ساخت.

تناوب مفعول - موضوع حرف‌اضافه‌ای در برخی افعال کنشی - ساختنی، با توجه به فردیت مفعول به نوع مشارک دوم اشاره می‌کند. در جمله (الف.۲۴) فعل کنشی - ساختنی «بافتن» به کار رفته است. در این جمله، رویداد فعل منحصراً به مفعول مورد نظر اشاره می‌کند. تناوب مفعول - موضوع حرف‌اضافه‌ای در (ب.۲۴)، به یک ویژگی بارز، به‌عنوان مثال، مدل یا رنگ لباس و نه صرفاً به مفعول مورد اشاره در بند، دلالت می‌کند. این نکته در مورد سایر افعال کنشی - ساختنی، مانند «پختن، ساختن و نوشتن» نیز صادق است.

(۲۴) الف. مادرم، این لباس‌ها را بافته است.

ب. مادرم، از این لباس‌ها بافته است.

افعال کنشی - ادراکی آگاهانه، به‌صورت ارادی و با کنشگری مشارک اول تحقق می‌یابند^(۶) ولی مفعول در بندهای حاوی این افعال تحت تأثیر رویداد فعل قرار نمی‌گیرد. در جمله (الف.۲۵) رویداد «نگاه کردن» به‌صورت ارادی و با اختیار تجربه‌گر صورت می‌پذیرد، گونه تناوبی این جمله در (ب.۲۵) قابل قبول است. موضوع دوم این فعل هم به‌صورت مفعول مستقیم و هم موضوع حرف‌اضافه‌ای به کار می‌رود و نوع مفعول، از نظر مؤلفه‌های فردیت، در تظاهر این تناوب نقشی ندارد.

(۲۵) الف. او آسمان / پدرش را نگاه کرد.

ب. او به آسمان / پدرش نگاه کرد.

در جمله (الف.۲۶) موضوع دوم، تحت تأثیر رویداد فعل قرار نگرفته است. فاعل در این جمله هرچند کنشی ملموس و فیزیکی را به انجام نمی‌رساند، ولی تحقق رویداد با اراده و اختیار وی رقم می‌خورد. موضوع غیر فرانش، صرف‌نظر از مؤلفه‌های فردیت مفعول، در گونه تناوبی، جمله (ب.۲۶)، در جایگاه موضوع حرف‌اضافه‌ای قرار گرفته است.

(۲۶) الف. اخبار رادیو / حرف پدرم را گوش دادم.

ب. به اخبار رادیو / حرف پدرم گوش دادم.

با توجه به داده‌های مورد بررسی، افعال کنشی - اجرایی قابلیت کاربرد در تناوب مفعول - موضوع حرف‌اضافه‌ای را دارند و در این صورت خوانش کلی - جزئی را منتقل می‌کنند. تناوب مفعول - موضوع حرف‌اضافه‌ای در افعال کنشی - مصرفی نیز به تعبیر

کلی - جزئی منجر می‌شود. در افعال کنشی - ساختنی، اگر مفعول بعد از تحقق فعل، موجودیت پیدا کند، تناوبی صورت نمی‌گیرد؛ ولی با توجه به فردیت مشارک دوم، تناوب مفعول - موضوع حرف‌اضافه‌ای می‌تواند به یک ویژگی بارز از نوع مفعول مورد نظر دلالت کند. در افعال کنشی - ادراکی آگاهانه، مشارک دوم می‌تواند، بدون محدودیت در نوع مفعول، در تناوب مفعول - موضوع حرف‌اضافه‌ای شرکت کند.

۴-۳. افعال لحظه‌ای

افعال لحظه‌ای، کرانمند، دارای نقطه پایان ذاتی و به دو صورت تک‌موضوعی و دو موضوعی هستند و در دو زیرگروه افعال نقطه اوجی و رویدادی قرار می‌گیرند. از جمله افعال تک‌موضوعی می‌توان به فعل «رسیدن» اشاره کرد که به دلیل ناگذرا بودن، در تناوب مفعول - موضوع حرف‌اضافه‌ای شرکت نمی‌کند. فعل «بردن»، (در معنای برنده شدن)، در جمله (۲۷.الف)، جزء افعال لحظه‌ای دو موضوعی و نقطه اوجی است. در این جمله، موضوع فرانشی دوم، با فردیت بالا، در جایگاه مفعول مستقیم قرار گرفته است. تحقق این فعل، نیاز به مقدمه‌ای دارد که بعد از آن در نقطه اوج این عمل، یعنی «برنده شدن»، تجلی پیدا می‌کند. موضوع غیر فرانشی در تناوب این جمله، در (۲۷.ب)، به صورت موضوع حرف‌اضافه‌ای آمده است.

(۲۷) الف. ایران، استرالیا را برد.

ب. ایران از استرالیا برد.

در صورتی که مشارک دوم در فعل لحظه‌ای «بردن»، غیر جاندار باشد، مانند جمله (۲۸.الف)، تناوب مفعول - موضوع حرف‌اضافه‌ای، جمله‌ای غیردستوری خواهد بود، مانند آنچه در جمله (۲۸.ب) آمده است.

(۲۸) الف. علی مسابقه را برد.

ب. *علی از مسابقه برد.

افعال لحظه‌ای - رویدادی در دو گروه تک‌موضوعی و دو موضوعی قرار می‌گیرند. افعال تک‌موضوعی مانند «افتادن» و «ترکیدن» ناگذرا هستند و در تناوب مفعول - موضوع حرف‌اضافه‌ای شرکت نمی‌کنند. برخی افعال لحظه‌ای - رویدادی دو موضوعی، قابلیت شرکت در این تناوب را دارند. فاعل در جمله (۲۹.الف)، جاندار و دارای کنشگری است؛ تأثیرپذیری مفعول در اندازه تماسی است که بین مشارک اول و دوم برقرار می‌شود. بند

حاوی فعل لحظه‌ای-رویدادی «دست زدن» که در زمان کوتاهی محقق می‌شود، دارای تناوب مفعول - موضوع حرف اضافه‌ای است که در جمله (ب.۲۹) آمده است.

(۲۹) الف. بچه بخاری را دست زد.

ب. بچه به بخاری دست زد.

در برخی موارد با توجه به استلزامات معنایی فعل، تناوب در افعال لحظه‌ای صرفاً تعبیر جزئی به دنبال دارد و تعبیر کلی در مورد آن مصداقی ندارد. به‌عنوان مثال، در هر دو جمله (الف.۳۰) و (ب.۳۰)، خوانش جزئی فعل مدنظر است و حتی در بندی که مشارک دوم در جایگاه مفعول مستقیم قرار گرفته است، خوانش کلی از نظر معنایی پذیرفته نیست و صرفاً تعبیر جزئی قابل قبول است.

(۳۰) الف. مادرم غذا را چشید.

ب. مادرم از غذا چشید.

بررسی افعال لحظه‌ای از نظر تناوب مفعول-موضوع حرف اضافه‌ای حاکی از آن است که برخی افعال لحظه‌ای دو موضوعی، می‌توانند در تناوب مفعول - موضوع حرف اضافه‌ای شرکت کنند. افعال لحظه‌ای - نقطه‌اوجی مانند «بردن» (در معنای «برنده شدن») و افعال لحظه‌ای-رویدادی مانند «دست زدن» و «لگدزدن» در تناوب مفعول - موضوع حرف اضافه‌ای شرکت می‌کنند. معمولاً مفعول در بندهای حاوی این افعال تأثیرپذیری کمی دارد و در گذر از تحقق فعل، متحمل تغییرات بنیادین نمی‌شود.

۴-۴. افعال پایا

افعال پایا، کرانمند، تداومی و نشان‌دهنده تغییرات محمول در گذر زمان هستند که به تغییر حالت با نقطه پایانی منجر می‌شوند. این افعال به دو زیرگروه افعال پایای همگن و ناهمگن تقسیم می‌شوند و می‌توانند تک‌موضوعی و یا دو موضوعی باشند. افعال همگن ناگذرا، مانند «ذوب شدن»، در تناوب مفعول - موضوع حرف اضافه‌ای شرکت نمی‌کنند. افعال ناهمگن نیز به صورت تک‌موضوعی و دو موضوعی هستند. افعال ناهمگن تک موضوعی مانند «بهبود یافتن» قابلیت شرکت در تناوب را ندارند. مشارک دوم در افعال ناهمگن دو موضوعی مانند «یادگرفتن» و «صادر کردن» غالباً به صورت نشان‌دار استفاده می‌شود، مانند موضوع دوم در جمله (الف.۳۱) و (الف.۳۲) که در نقش مفعول مستقیم آمده است و کاربرد آنها به صورت موضوع حرف اضافه‌ای، جملات (ب.۳۱) و (ب.۳۲)، متداول نیست.

(۳۱) الف. دانش‌آموزان، درس امروز را یاد گرفتند.

ب.؟ دانش‌آموزان از درس امروز یاد گرفتند.

(۳۲) الف. مجوزهای لازم را صادر کردند.

ب. *از مجوزهای لازم صادر کردند.

بررسی افعال پایا از منظر تناوب مفعول-موضوع حرف‌اضافه‌ای نشان می‌دهد که افعال پایای تک‌موضوعی، قابلیت شرکت در تناوب مفعول-موضوع حرف اضافه را ندارند. موضوع دوم در بندهای حاوی افعال پایای دو موضوعی نیز غالباً به صورت نشان‌دار ظاهر می‌شود، مگر در مواردی که با توجه به استلزامات معنایی و کاربرد شناختی جمله، به صورت موضوع حرف‌اضافه‌ای استفاده شود که خوانش جزئی را به دنبال خواهد داشت.

۵. نتیجه

تناوب مفعول موضوع حرف‌اضافه‌ای در بندهای حاوی محمول‌های گذرابی دیده می‌شود که برای تحقق فعل، مستلزم دو مشارکت‌کننده هستند. در این صورت، مشارک دوم در یک گونه در نقش مفعول مستقیم و در گونه تناوبی به صورت موضوع حرف‌اضافه‌ای تجلی پیدا می‌کند. در پژوهش حاضر طبقات نوع عمل در زبان فارسی از منظر تناوب مفعول-موضوع حرف‌اضافه‌ای مورد بررسی قرار گرفتند. بررسی داده‌ها نشان می‌دهد که برخی افعال ایستای دو موضوعی، قابلیت شرکت در تناوب مفعول-موضوع حرف‌اضافه‌ای را دارند. برخی افعال ایستای-شناختی، مانند «باور داشتن»، بدون تعبیر معنایی خاص، در این تناوب شرکت می‌کنند؛ کنشگری فاعل و تأثیرپذیری مفعول در این افعال پایین است و کاربرد گونه تناوبی صرفاً به تأکید یا به حاشیه‌راندن مفعول دلالت می‌کند. افعال ایستای-ملکی، با توجه به نوع مشارک دوم، می‌توانند در این تناوب به کار روند؛ گونه تناوبی در این افعال، با در نظر گرفتن بافت کلام، معمولاً به نوع مفعول یا ویژگی بارزی در آن اشاره می‌کند. افعال کنشی-حرکتی دو موضوعی، موقعیتی جدید ایجاد می‌کنند و جزء افعال نتیجه‌ای هستند؛ هرچند کنشگری فاعل و تأثیرپذیری مفعول آنها در درجه بالایی قرار دارد، ولی این افعال در تناوب مفعول-موضوع حرف‌اضافه‌ای شرکت نمی‌کنند. افعال کنشی-اجرایی و کنشی-مصرفی در تناوب مفعول-موضوع حرف‌اضافه‌ای، خوانش کلی-جزئی دارند. افعال کنشی-ساختنی که در آن مفعول به واسطه تحقق رویداد فعل، موجودیت پیدا می‌کند، فاقد تناوب هستند، مگر در مواردی که ویژگی خاصی از نوع مفعول مدنظر باشد. افعال کنشی-ادراکی آگاهانه نیز معمولاً

بدون در نظر گرفتن مؤلفه‌های فردیت مفعول در تناوب مفعول - موضوع حرفاضافه‌ای به کار می‌روند. افعال لحظه‌ای دو موضوعی و نقطه اوجی مانند «بردن» (در معنای برنده شدن)، بسته به نوع مفعول، می‌توانند در تناوب مفعول - موضوع حرفاضافه‌ای شرکت کنند و در برخی افعال این گروه، کاربرد گونه‌ی تناوب، خوانش جزئی در بردارد. مشارک دوم در افعال پایای دو موضوعی غالباً به صورت نشان‌دار نمایان می‌شود و در صورت کاربرد در تناوب مفعول - موضوع حرفاضافه‌ای، خوانش کلی - جزئی دارد. به‌طور کلی، بررسی تناوب مفعول موضوع حرفاضافه‌ای در طبقات نوع عمل نشان می‌دهد محمول‌هایی که مشارک اول آنها، غالباً دارای کنشگری و اراده در انجام رویداد باشند، مانند افعال کنشی - پایا و لحظه‌ای، بیشتر در تناوب مفعول - موضوع حرفاضافه‌ای شرکت می‌کنند. مشارک دوم در فعل‌هایی که قابلیت این تناوب را دارند، معمولاً دستخوش تغییر بنیادین در ماهیت و هویت اصلی خود نمی‌شود. علاوه بر این، بندهایی که گذرایایی بالایی دارند و مفعول آنها، تحت تأثیر فعل، دستخوش تغییرات زیاد می‌شود، در تناوب مفعول - موضوع حرفاضافه‌ای شرکت نمی‌کنند و صرفاً به صورت نشان‌دار استفاده می‌شوند؛ از این منظر می‌توان گفت بین گذرایایی بالا و تناوب مفعول - موضوع حرفاضافه‌ای رابطه‌ی عکس برقرار است؛ هرچه گذرایایی بند بالاتر باشد، مفعول لزوماً به صورت نشان‌دار استفاده می‌شود و امکان وقوع تناوب مفعول - موضوع حرفاضافه‌ای کمتر است؛ بنابراین، این تناوب در محمول‌های غیر نتیجه‌ای با فاعل کنشگر و مفعولی که فاقد تأثیرپذیری عینی است یا درجه‌ی تأثیرپذیری کمی از رویداد نشان می‌دهد، بیشتر قابل مشاهده است.

پی‌نوشت‌ها

۱. در پژوهش نجفی پازوکی (۱۳۹۰) برای افعال کنشی، پایا و لحظه‌ای به ترتیب معادل‌های فعالیت، غایت‌مند و حصولی به کار رفته است.
۲. در بررسی تناوب مفعول - موضوع حرفاضافه‌ای، این دسته از افعال که دارای مفعول مشخص و ارجاعی هستند، مورد بررسی قرار می‌گیرند.
۳. در این جمله، مفعول غیر ارجاعی و فاقد فردیت، به صورت انضمامی با فعل به کار رفته است.
۴. افعال کنشی - مصرفی، کنشی - ساختنی و کنشی - ادراکی آگاهانه نیز با داشتن مفعول ارجاعی به فعل کنشی - پایا تبدیل می‌شوند.
۵. مفعول در بندهایی که بعد از تحقق فعل موجودیت می‌یابند، با عنوان *effectiveness* مشخص می‌شوند (Quirk and Greenbaum, 1973).
۶. افعال کنشی - ادراکی آگاهانه، مانند «نگاه کردن»، نسبت به افعال ایستای - ادراکی، مانند «دیدن»، کنشگری بالاتری دارند.

منابع

- رضایی، والی (۱۳۹۱). بررسی نحوی و معنایی فعل‌های ایستا در زبان فارسی، *زبان‌شناسی و گویش‌های خراسان*، ۷: ۳۸-۲۳.
- روشن، بلقیس (۱۳۷۷). معنی‌شناسی واژگانی: طبقه‌بندی فعل‌های فارسی. پایان‌نامه دکتری، دانشگاه تهران.
- طیب‌زاده، امید (۱۳۹۵). تناوب‌های گذرایی در فارسی؛ پژوهشی بر اساس آراء بت لوین، *جستارهای زبانی*، دوره ۷، شماره ۲: ۱۸۵-۱۶۵.
- قانع، زهرا (۱۳۹۸). بررسی تناوب مفعولی در زبان فارسی در چارچوب دستور نقش و ارجاع، پایان‌نامه دکتری. دانشگاه اصفهان.
- قیاسوند، مریم (۱۳۹۹). انواع تناوب‌های مفعول قابل درک در افعال فارسی، *زبان و زبان‌شناسی*، دوره ۱۶، شماره ۳۱: ۹۰-۶۹.
- نجفی پازوکی، معصومه (۱۳۹۰). تأثیر نمود فعل بر تظاهر «را» در جمله. *زبان‌پژوهی*، ۵: ۲۳۶-۲۱۷.
- Anderson, S. R. 1971. On the role of deep structure in semantic interpretation. *Foundations of language*, 387-396.
- Beavers, J. T. 2006. Argument/ oblique Alternations and the Structure of Lexical Meaning. Ph.D. dissertation. Stanford University.
- Dowty, D. 1979. *Word meaning and Montague grammar*. Dordrecht: Reidel.
- Fillmore, Ch. 1965. *Indirect object constructions in English and the ordering of transformations*. The Hague: Mouton.
- Ghane, Z. 2019. Object Alternations in Persian: A Role and Reference Grammar Analysis. Ph.D. dissertation. University of Isfahan. [In Persian].
- Ghiasvand, M. 2020. Unexpressed Object Alternations in Persian. *Journal of Language and Linguistic* 16. 31, 69-90. DOI: 10.30465/LSI.2020.7576. [In Persian].
- Hopper, P. J. and S. A. Thompson. 1980. Transitivity in grammar and discourse. *Language*, 56: 251-299.
- Krifka, M. 1989. "Nominal reference, temporal constitution and quantification in event semantics". In *Semantics and Contextual Expression*, eds. Renate Bartsch, Johann van Benthem, and Peter van EmdeBoas, 75-115. Stanford, CA: CSLI Publications.
- LaPolla, R. J., Kratochvil, F. and A. R. Coupe. 2011. On transitivity. *Studies in Language* 35 (3): 469-491.
- Levin, B. 1993. *English verb classes and alternations: A preliminary investigation*. Chicago: University of Chicago Press.
- Levin, B. 2006. English object alternations: A unified account. Unpublished ms., Stanford University: Stanford, CA.
- Levin, B. 2015. Semantics and pragmatics of argument alternations: Annual Review of Linguistics. Vol.1: 63-83.

- <http://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurevlinguist-030514-125141>.
- Najafi Pazoki, M. 2011. The Effect of Aspect on the Appearance of "ra". *Zaban Pazhuhi (Journal of Language Research)*, 3(5), 217-236. doi: 10.22051/jlr.2013.1029. [In Persian].
- Pavey, E. L. 2010. *The structure of language, An introduction to grammatical analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Quirk, R. and S. Greenbaum. 1973. *A concise grammar of contemporary English*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Rezaee, V. 2013. A Syntactic and Semantic Investigation of Static Verbs in Persian. *Journal of Linguistics & Khorasan Dialects*, 4(7), 16-. doi: 10.22067/lj.v4i7.24958. [In Persian].
- Rovshan, B. 1999. Lexical Semantics. Ph.D. dissertation. University of Tehran. [In Persian].
- Tabibzadeh, O. 2016. Transitivity Alternations in Persian. *Language Related Research*, 7 (2), 165-185. [In Persian].
- Van Valin, R. D. 2005. *Exploring the Syntax-Semantics Interface*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Van Valin, R. D. 1996. Role and reference grammar. In E. Brown and J. Miller (eds.), *Concise Encyclopedia of Syntactic Theories*, 281-294. New York: Pergamon.
- Van Valin, R. D., and Lapolla, R. J. 1997. *Syntax: structure, meaning, and function*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Van Valin, R.D., and W. A. Foley. 1980. Role and reference grammar. In E. A. Moravcsik and J. r. Wirth (eds.), *Current approaches to syntax*, 329-352. *Syntax and semantics* (Vol. 13). New York: Academic Press.
- Vendler, Z. 1967. *Linguistics in philosophy*. Ithaca: Cornell University Press.

